

Калинюшко О.А.

Институт филологии и журналистики

Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

ЖАНРОВЫЕ МОДИФИКАЦИИ ТРАВЕЛОГА В РОМАНЕ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «БЕГУНЫ»

Аннотация

В статье сделана попытка определить «Бегуны» О. Токарчук как постмодерный травелог. Доказано связь романа с классическим травелогом и исследовано трансформацию жанра в результате нивелирования авторитета автора и познавательности в произведении. Проанализировано образы «потомков паломника» (за З. Бауманом), что позволило проследить влияние мировоззренческих ценностей эпохи постмодерна на специфику травелога О. Токарчук.

Ключевые слова: путешествие, травелог, постмодернизм, идентичность, паломник, бродяга, фланер, турист, игрок.

Kalyniushko O.A.

Philology and Journalism Institute

Lesia Ukrainka Eastern European National University

GENRE MODIFICATIONS OF TRAVELOGUE IN THE NOVEL «BEGUNY» BY OLGA TOKARCHUK

Summary

In this research there is made an attempt to define «Beguny» by O. Tokarchuk as a post-modernist travelogue. In the article the connection of the novel with the classic travelogue is proved and the transformation of genre is investigated through the levelling of the writer's authority and the cognition in the novel. The images of «pilgrim's heirs» (after Z. Baumann) have been analysed giving us the opportunity to trace the influence of post-modernist world-view values back to the specificity of O. Tokarchuk's travelogue.

Keywords: travel, travelogue, postmodernism, identity, pilgrim, vagrant, flaneur, tourist, player.

УДК 81'4/82-1(821.111(94)):81'25

МЕТАТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ПОЕЗІЇ М=О=В=И ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ПЕРЕКЛАДНОСТІ ОСТАННЬОЇ

Скалевська Г.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячується дослідженню метатекстуальної сутності американської поезії М=О=В=И. Вивчаються важелі впливу, які має риса метатекстуальності на рівень перекладності цієї поезії українською мовою.

Ключові слова: поезія М=О=В=И, метатекстуальність, перекладність, антинарративність, метатекст, метамовний контекст, «поетологічна поезія».

Постановка проблеми. Питання метатекстуальності поезії М=О=В=И відіграє ключову роль у процесі дієвого сприйняття та інтерпретаційного тлумачення образів досліджуваних поезій. Саме тому з'ясування специфіки та важелів впливу зазначеної риси на рівень перекладності текстів американських поетів-мовників українською мовою має суттєве значення для сучасного перекладознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній лінгвістиці та літературознавстві поняття метатекстуальності було вперше досліджено та широко розроблено у наукових працях таких видатних мовознавців як Ю. М. Лотман та М. М. Бахтін. Згідно Юрія Лотмана, прагнення до метатекстуальності «...є іманентною рисою усіх текстів...» [2, с. 205], а сам метатекстовий пласт будь-якого тексту він називав пластом «...в якому об'єктом зображення стає саме літературне зображення» [4, с. 434]. Ці риси метатекстового письма є характерними і для творчості представників американської поезії М=О=В=И, які також проголошували самоцінність кожного окремого слова як безвідносно,

повноцінної одиниці об'єктивної реальності, що має право «...просто бути самою собою (переклад наш. – Г. С.)» [13, с. 6], і прагнули «...демістифікувати референційну оманливість мови (переклад наш. – Г. С.)» [10, с. 2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Продовжуючи аналіз проблеми метатекстуальності, Лотман у статті «Динамічна модель семіотичної системи» зазначає, що «...досить часто трапляються випадки, коли текст по суті не містить однозначної послідовності елементів, залишаючи читачеві повну свободу вибору (курсив наш. – Г. С.)» [3, с. 26]. Саме такою свободою вибору проїняті і поетичні тексти представників американської поезії М=О=В=И, які, намагаючись відійти від поетики авторського самовираження, відводили читачеві активну роль у процесі вільного інтерпретаційного сприйняття окремих образів та трактування їх значень, по суті провокуючи його у момент читання творити новий поетичний текст. Крім того, у власних літературознавчих есе поети-мовники неодноразово наголошували на тому, що у своїх поезіях вони розламують традиційний силогічний порядок

організації тексту, залишаючи просторові та образно-змістові 'порожнечі' між реченнями та їх частинами для того, щоб «...привернути увагу до матеріальності слів як слів, а не простих означувальних елементів (переклад наш. – Г. С.)» [9, с. 45]. З огляду на таке бачення сутнісної природи цієї поезії, та виходячи із загального семіотичного визначення метатексту як особливого «...коду, за допомогою якого здійснюється розшифровка першого тексту» [2, с. 203], можна зробити висновок, що уся поезія М=О=В=И в цілому є одним, великим, суцільним метатекстом, адже вона створена для глибшого розуміння, своєрідної 'розшифровки' сутності самої мови. Тож, у представленій статті ми розглядаємо проблему метатекстуальності саме крізь призму її впливу на інтерпретаційне тлумачення образів поетичних текстів різних представників безпосередньо американської поезії М=О=В=И.

Мета статті. З'ясувати важелі впливу, які має метатекстуальність поезії М=О=В=И на рівень її перекладності українською мовою.

Виклад основного матеріалу. У контексті перекладознавчого аналізу панівних рис та принципів сутнісної організації американської поезії М=О=В=И доведення метатекстуальності її природи має надзвичайно велике значення, адже ця риса виступає додатковим свідченням її *антирефенційності*, що, разом із запереченням суттєвості ролі автора у творенні значення поетичного тексту, значно впливає на процес перекладацької інтерпретації цієї поезії, яка, позбавлена змоги орієнтуватися на метамовний контекст вихідних поетичних текстів, стикається із одним суцільним, відкритим полем безкінечно поліваріантних, семантичних рядів. Така семантично-значеннева відкритість, з одного боку, створює особливий простір свободи, дозволяючи лексико-граматичним та структурно-синтаксичним одиницям 'власноруч творити' безкінечні світи докорінно нових, конвенційно необмежених асоціативних образів, але, з іншого боку, вона суттєво ускладнює процес сприйняття і тлумачення цих самих образів, адже із психологічної точки зору, продуктивний процес перцепції та засвоєння будь-якої інформації відбувається, в першу чергу, за рахунок своєрідного 'впізнання', 'виокремлення' вже знайомих образів і понять із загального тла асоціативних сплетень. У випадку ж принципової відмови від традиційно усталених, звичних рефенційних зв'язків, що поєднують слова та їх значення, перекладач так само, як і будь-який інший читач, змушений керуватися своїми власними асоціативними навіюваннями, не маючи жодного позамовного орієнтира чи своєрідного екстралінгвального ключа до розв'язання лінгвістично-образного, кодового навантаження першотвору.

Так, у ході роботи над перекладом одного із поетичних текстів Чарльза Бернстіна під назвою "Поезія" (Poem), що входить до поетичного циклу "Тінь" (Shade) [7], найбільший відсоток труднощів викликають саме асоціативно-образна фрагментарність та зазначена вище референційна безвідносність більшості лексичних одиниць та синтаксичних сполучень, присутніх у цій поезії:

«here. Forget.

There are simply tones

cloudy, breezy

birds & so on.

Sit down with it.

It's time now.

There is no more natural sight.

Anyway transform everything

silence, trees

*commitment, hope
this thing inside you
flow, this movement of eyes
set of words
all turns, all grains...»* [5, с. 3].

В одному зі своїх можливих варіантів перекладу українською мовою цей поетичний уривок має наступний вигляд:

«ось. Забудь.

Є лише звуки

похмурі, веселі

пташки і таке інше.

Посидь із цим.

Вже час.

Немає більше природніх краєвидів.

Усе змінюється

тиша, дерева

зобов'язання, надії

ця річ у тебе всередині

потік, цей жест очима

фрази

все обертається, все розщеплюється...» [1].

Із наведеного фрагменту помітно, що текст перекладу зазнав лексико-семантичних змін і трансформацій. Справа у тому, що певна неоднозначність у трактуванні представлених у поезії лексичних одиниць розпочинається вже на самому початку роботи із текстом, зокрема, в ході надавання переваги тому чи іншому українському еквівалентові оригінального багатозначного іменника «*tone*», вжитого у формі множини «*tones*». Позбавлене визначеного лексичного контексту, це англійське слово могло позначити і «*тон*», і «*вираз*», і «*інтонацію*», і навіть «*настрій*». Обраний нами ситуативний відповідник «*звуки*» не входить до числа прямих еквівалентів оригінального «*tones*», проте він досить природно поєднується із прикметниками «*cloudy*» та «*breezy*», не руйнуючи притаманний оригіналові безперервний потік асоціативних навіювань. Звичайно, у випадку обрання іншого варіанту перекладу іменника «*tone*», змінилися б і ситуативні відповідники прикметників «*cloudy*» та «*breezy*», які могли б вже перекладатися не як «*похмурі*» та «*веселі*», а, наприклад, як «*плутані*» та «*свіжі*» за умови, що означуваним іменником було б слово «*мелодії*».

Неоднозначним є також переклад рядка «*Anyway transform everything*» тому, що до кінця лишається не зрозумілим, чи це форма наказового речення, чи інвертована, граматично некоректна форма звичайного речення «*anyway, everything transforms*». Відповідною неоднозначністю супроводжується і переклад англійської лексеми «*flow*», яка, з огляду на наявний, досить нечіткий контекст, може бути однаково адекватно перекладена як іменниковою, так і дієслівною формами. В цілому ж, у ході роботи над перекладом цієї поезії, ми прийшли до висновку, що усі інтерпретаційні неточності та випадки поліваріантності адекватних українських відповідників оригінальних лексем, є безпосереднім наслідком значеннєвої відкритості та семантичної антиреференціальності лексико-граматичних одиниць вихідного тексту.

Ще одним фактором, який, поряд із антиреференційністю, значно ускладнює процес продуктивного сприйняття та інтерпретаційного тлумачення поетичних текстів представників американської поезії М=О=В=И, є відсутність у цих поезіях традиційного у своєму розумінні метамовного контексту, як особливої прозорої ниті, що поєднує майже будь-який художній текст із навколишньої реальністю, непомітно вписуючи його у певний культур-

но-історичний та світоглядний контекст. Зазначена хисткість положення, яке займає метамовний контекст по відношенню до поезії $M=O=V=I$, полягає, у першу чергу, у природі самої метатекстуальності цих поезій як специфічних поетичних текстів, що зосереджені на дослідженні власної внутрішньої сутності, а не на простому відбитті елементів навколишнього світу, а, по-друге, – у своєрідному 'похованні', слідом за Мішелем Фуко [8] та Роланом Бартом [6], постаті автора як беззаперечного творця значення будь-якого художнього тексту, та у передачі цих повноважень читачеві, до того ж, в умовах майже необмеженої свободи.

Внаслідок таких суттєвих змін у розумінні природи та сутнісної цінності самих поетичних текстів, значних трансформацій зазнає і процес їх безпосередньої передачі засобами будь-якої іншої, у тому числі й української, мови. Так, наприклад, у ході перекладу поезії "Звичні Значення" (Chronic Meanings), що належить одному із провідних представників американських поетів-мовників Бобу Перельману, виникає ціла низка інтерпретаційних питань, розв'язання яких неодмінно вимагає безпосереднього залучення метамовного контексту цієї поезії:

*«The single f act is matter.
Five words can say only.
Black sky at night, reasonably.
I am, the irrational residue.*

*Blown up chain link fence.
Next morning stronger than ever.
Midnight the pain is almost.
The train seems practically expressive...»*

[14, с. 1044].

У суто лінгвістичному аспекті ця поезія постає як низка логічно незавершених, змістовно обірваних речень, позбавлених будь-якого зрозумілого контексту, що постають як уривчасті констатації ніяк не пов'язаних між собою фактів. Увагу також привертає суворя структурна організація цих речень, адже всі вони обов'язково складаються лише із п'яти слів. Як наслідок, для продуктивного інтерпретаційного аналізу такого поетичного тексту керуватися одними лише лексико-семантичним та синтаксичним контекстами є абсолютно недостатнім, адже, в результаті загальної синтаксичної обірваності представлених у поезії речень, значна частина їх складових лексем не об'єднується у зрозумілі значеннєві кластери (як, наприклад, у реченнях «*Blown up chain link fence.*» або «*A story familiar as a.*»), тим самим ставлячи перекладача перед проблемою нескінченного вибору можливих варіантів тлумачення породжуваних ними образів. Крім цього, невизначеною залишається сама природа значеннєво-синтаксичної незавершеності цих поетичних рядків, рівень її прагматичного навантаження та питання безпосередньої необхідності відтворення такої асоціативно-образної уривчастості у самому тексті перекладу.

Відповіді на всі ці питання можна знайти, звернувшись саме до метамовного контексту цієї поезії, тобто відкривши для себе безпосередню постать автора, який її написав, та дізнавшись про певні екстралінгвальні, зовнішні чинники, що спровокували народження саме такого поетичного тексту. По відношенню до досліджуваної нами поезії Боба Перельмана таким зовнішнім поштовхом стало смертельне захворювання одного зі знайомих поета, а саме редактора відомого журналу "Temblor", на сторінках якого протягом 70х – 80х років з'явилося

багато творів представників американського літературного авангарду, – Лі Хікмена. Як писав сам Боб Перельман у статті, присвяченій аналізу мови та своєрідної композиційної структури цієї поезії, «...це була спроба дізнатися, що може статися зі значенням, якщо його раптово перервати (переклад наш. – Г. С.)» [11]. До речі, безпосереднє посилання на таку прагматичну обумовленість загального принципу написання усієї поезії криється у самій її присвяті – «for Lee Hickman», зазначеній на початку досліджуваного тексту.

В результаті комплексного аналізу усіх розглянутих моментів стає зрозумілим, що повна відмова від метамовного контексту як одного із джерел творення необхідних умов для адекватного розуміння значень образів, присутніх у поезіях, які перекладаємо, є абсолютно неможливою. Адже, якщо повністю відкидати цей контекст, то, по суті, в процесі перекладу поетичних текстів представників американської поезії $M=O=V=I$ ми не мали б орієнтуватися на постать автора, який їх написав, на його літературно-естетичні смаки, або політичні переконання, чи своєрідну манеру письма, притаманну саме йому. Ми також не мали б звертати увагу на чисельні натяки, присутні у самих поетичних текстах, що вказують на конкретні зовнішні події, які спровокували певну особливу структуру чи форму їх написання, як, наприклад, у випадку із поезією "Chronic Meanings" Боба Перельмана. Проте, як зазначає Марджорі Перлофф, «...якщо теорія геніїв вже у минулому, якщо таких речей, як унікальний стиль і авторська присутність більше не існує, тоді чому ж ці імена настільки священні?... Чому ми їх згадуємо знову і знову? (переклад наш. – Г. С.)» [12].

Висновки та пропозиції. Беручи до уваги вищевикладене переконання, та в результаті власного ретельного аналізу лінгвістичної та екстралінгвальної складових американської поезії $M=O=V=I$, ми прийшли до висновку, що, по відношенню до інтерпретаційного тлумачення цієї поезії, метамовний контекст все-таки має місце бути, лише у дещо своєрідному вигляді. Адже так само, як заперечення заперечення залишається, все-таки, запереченням, так і відмова від метамовного контексту є тим самим метамовним контекстом, лише у завуальованій формі. Саме тому для творів переважної більшості представників американської поезії $M=O=V=I$ визначальна сутність їх метамовного контексту полягає у тому, що пересічними читачами вони мають сприйматися як відкриті, антиреференціальні лексико-синтаксичні поля, безкінечні вектори творення лексичного значення яких не обумовлюються жодними конвенційними паттернами чи законами. Навіть визначний принцип їх глибокої метатекстуальності не повинен обмежувати свободу читача у процесі обиравання ним різноманітних варіантів тлумачення того чи іншого поетичного тексту.

З огляду на все це стає очевидним, що саме принцип практичної реалізації особливого, завуальованого метамовного контексту, притаманного текстам американських поетів-мовників, та той вплив, що він має на творення прагматичного значення оригінальної поезії, і мають бути збереженими і адекватно переданими у перекладі. Інакше кажучи, переклади поетичних текстів представників американської поезії $M=O=V=I$ мають теж бути лексично та синтаксично відкритими, поліваріативними єдностями, що так само, як і оригінали, надають читачеві повну свободу у виборі орієнтирів інтерпретаційного тлумачення окремих слів та творення загального значення поезії в цілому.

Список літератури:

1. Бернстін, Чарльз. Поезія [Електронний ресурс] / [пер. з англ. Ганна Скалевська] // Сучасна Американська Поезія. – Режим доступу: http://arttranslation.ucoz.ru/index/charlz_bernstin/0-12
2. Ким Хён Ён Теория метатекста и формы ее проявления в поэтике / Ким Хён Ён // Acta Slavica Iaponica. Journal of Slavic Research Center. – Hokkaido, 2004. – № 21. – P. 202–213.
3. Лотман Ю. М. Динамическая модель семиотической системы / Ю. М. Лотман // Статьи по семиотике и топологии культуры. – Таллин, 1992. – С. 90–101.
4. Лотман Ю. М. Роман в стихах Пушкина “Евгений Онегин” : спецкурс. Вводные лекции в изучение текста / Ю. М. Лотман. – СПб., 1975. – 462 с.
5. Ashbery, John. Selected Poems / John Ashbery. – Penguin Books, 1986. – 368 p.
6. Barthes, Roland. The Death of the Author / Roland Barthes // Image, Music, Text. – 1968. – P. 142–148.
7. Bernstein, Charles. Shade / Charles Bernstein. – Sun & Moon Press, 1978. – 65 p.
8. Foucault, Michel. What Is an Author? / Michel Foucault // The Foucault Reader. – Pantheon Books, 1984. – P. 101–120.
9. Hartley, George. Textual Politics and the Language Poets / George Hartley. – Indiana University Press, 1989. – 108 p.
10. McCaffery, Steve. The Death of the Subject: the Implication of Counter-Communication in Recent Language-Centered Writing / Steve McCaffery // L=A=N=G=U=A=G=E. – 1980. – Supplement 1. – P. 2–18.
11. Perelman, Bob. On Chronic Meanings [Електронний ресурс] / Bob Perelman. – Режим доступу: <http://writing.upenn.edu/~afilreis/88/chronic-meanings.html>
12. Perloff, Marjorie. After Language Poetry: Innovation and its Theoretical Discontents [електронний ресурс] / Marjorie Perloff. – Режим доступу: http://epc.buffalo.edu/authors/perloff/after_langpo.html
13. Saroyan, Aram. Clark Coolidge and I / Aram Saroyan // Stations: a Symposium on Clark Coolidge. – 1978. – № 5. – P. 6–7.
14. The Oxford Book of American Poetry / [edited by David Lehman]. – Oxford University Press, 2006. – 1132 p.

Скалевская А.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МЕТАТЕКСТУАЛЬНОСТЬ ПОЭЗИИ Я=З=Ы=К=А И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА УРОВЕНЬ ПЕРЕВОДИМОСТИ ПОСЛЕДНЕЙ**Аннотация**

Статья посвящается исследованию метатекстуальной природы американской поэзии Я=Ы=К=А. Изучается характер влияния, который имеет черта метатекстуальности на уровень переводимости этой поэзии на украинский язык.

Ключевые слова: поэзия Я=З=Ы=К=А, метатекстуальность, переводимость, антинарративность, метатекст, мета-языковой контекст.

Skalevska G.O.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

METATEXTUALITY OF L=A=N=G=U=A=G=E POETRY AND ITS INFLUENCE ON THE LEVEL OF TRANSLATABILITY OF THE LATTER**Summary**

The article investigates the metatextual nature of American L=A=N=G=U=A=G=E poetry. Special attention is being paid to the manner of influence this character of metatextuality has on the level of translatability of this poetry into the Ukrainian language.

Keywords: L=A=N=G=U=A=G=E poetry, metatextuality, translatability, antinarrative character, metatext, metalinguistic contexts.